

דברי עני – הלכות ברכות

סימן ח

בדיני חיוב ברכה ראשונה ואחרונה וברכה על בריה

פתיחה

כתב הטור (או"ח סי' ר"י ס"א), דחייב לברך ברכה ראשונה על כל שהוא.

ג' שיטות בגדר חיוב ברכה ראשונה

ואחר העיון בב"י נמצאו בענין זה ג' שיטות בפוסקים.

שיטת רב אחא משבחה, (הביאו הכל בו) דהאוכל פחות מכזית אין לברך כלל, ורק מכזית והלאה יש לברך ברכה הראויה לאותו המאכל.

שיטת הרמב"ם ורוב הראשונים, דיש לברך ברכה הראויה לאותו המאכל, אפילו בכל שהוא, דלענין ברכה ראשונה אין שיעור.

שיטת ר' יונה, דעד כזית יש לברך על כל אוכל ברכת "שהכל" בלבד, ומכזית ויותר, רק אז יש לברך ברכה הראויה לאותו המאכל, והוי כשיטה ממצעת בין רב אחא לרמב"ם, ודו"ק, ויל"ע במה נחלקו, ומה סברת כל פוסק.

ביאור סברת הג' שיטות

בדעת רב אחא משבחה נראה לומר, דכיון דבכל התורה כלה אין "אכילה" אלא בכזית, דפחות מכזית אין בו חשיבות, והאוכל פחות מכזית אינו נכנס בגדר "אוכל", שאינו אלא כטועם בעלמא, ואינו אלא "חצי שיעור", ואין שייך שחכמים יתקנו ברכה על "חצי שיעור", ו"כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון", וגם כדי שלא תחלוק בין ברכה ראשונה לאחרונה.

ומה דאמרו בש"ס ברכות (ל"ה ע"א) "אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה, וכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה" וכו', היינו הנהנה הנאה חשובה של אכילה, והיא בכזית.

דברי עני – הלכות ברכות

ודעת הרמב"ם נראית פשוטה, דאחר שאמרו בש"ס "כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה", מבואר שתיקנו חכמים ברכה הראויה לאותו המאכל על כל הנאה, והחוש יעיד שיש הנאה לטועם אפילו כל שהוא, גם פחות מכזית, ואף שאין "אכילה" ואין שביעה בפחות מכזית, מ"מ חילוק גדול יש בין הנאה, לאכילה, וברכה אחרונה צריכה שיעור כזית, שגדר חיובה הוא על אכילה, ואין אכילה פחות מכזית. אך ברכה ראשונה חיובה הוא על הנאה ולא על אכילה, וז"ב.

ואח"ז הראוני מש"כ בזה מרן הכ"מ בהלכות ברכות (פ"ג הי"ב) וז"ל "ואכתי קשיא לי, מה ראו חכמים להחמיר בברכה שלפניו שהוא מדרבנן (ואינה צריכה שיעור. עי' תוס' רא"ש ברכות ל"ח ע"ב ד"ה כיון. ד.א.), יותר מברכה אחרונה שהיא דאורייתא (והיא צריכה שיעור. ד.א.), וי"ל שלכך אמרו דבתחילה יברך אפילו על כל שהוא, שמא ימלך ויאכל כשיעור, ונמצא שהיה צריך ברכה לפניו, ואין בידו לתקן (למפרע. ד.א.). אבל לאחריו אוקמוה אדינא, שאם אכל כשיעור יברך, ואם לאו, לא יברך" עכ"ל מרן, ולא ידעתי למה לא ביאר כפשוטו, דה"ט, כיוון דכל הנהנה כאילו מעל, והחוש יעיד שהנאה היא בכל שהוא, וצ"ע. שוב ראיתי שכע"ז העיר על דברי מרן הכ"מ בשו"ת בית אפרים (אה"ע סו"ס נ"ח ד"ה ועתה), ועוד.

אולם דעת הר' יונה לכאורה צ"ב. דאם סבר דהנאה בכל שהוא היא חשובה, א"כ יברך ברכה הראויה, כסברת הרמב"ם, ואם סבר שהעיקר זה "אכילה" ולא הנאה, א"כ לא יברך כלל עד כזית, כסברת רב אחא משבחא.

ונראה דר' יונה נקט כשיטת אמצע. דהיינו, אחר שאמרו בש"ס "כל הנהנה", ודאי תיקנו ברכה בכל שהוא, וחיוב להודות תמיד על כל הנאה. אך כיון שהאוכל פחות מכזית לא נכנס בגדר "אכילה", לכן לא חייבו חכמים ברכה המבוררת, ולכך יברך רק "שהכל". שהיא הודאה בעלמא להקב"ה. אך האוכל כזית ויותר שנחשב "אכילה" בכל התורה, אז תיקנו לברך הברכה הראויה. כן נראה לענ"ד לבאר לפו"ר.

שיטת עוד ראשונים להלכה

וכדעת הרמב"ם נקטו גם התוס' הרשב"א והרא"ש, וכ"פ הטור, וכ"פ מרן השו"ע, ונראה דלא שייך להקשות מ"ט פסק מרן כן, ולא חשש לספק ברכות. דכרב אחא ודאי אין לפסוק, משום "דאין כן דעת כל הפוסקים", כמו שכתב מרן בב"י בהדיא. (וידוע דל"א סב"ל משום סברת פוסק אחד, ואכמ"ל).

סימן ח – בדיני חיוב ברכה ראשונה ואחרונה וברכה על בריה

וכדעת ר' יונה גם אין לפסוק, מאחר שרוה"פ סברי דלא כוותיה, וכן סברו שני עמודי הוראה, הרמב"ם והרא"ש, ומסתמא גם הרי"ף סבר כן (ע' ברי"ף דף כ"ז), מדלא חילק כר' יונה, ודאי דהכי נקטינן. (באמת צריך להבין מדוע הב"י לא ציין שגם דעת הרי"ף כן, שהרי הרא"ש כתב ממש כדברי הרי"ף, וצ"ע).

ובפרט שמסתבר מאד שאף ר' יונה יודה דמי שעבר או טעה ובירך ברכה הראויה לאותו המין בפחות מכזית, ודאי יצא י"ח, וכע"ז כתב המג"א (ר"ו סק"א) בענין הטועה ובירך על בוסר "העץ" במקום "האדמה" דיצא, וביאר שם הפמ"ג הטעם, שהרי לא שיקר בברכתו, וכ"כ הברכ"י שם (סק"ב), וכ"כ הצ"ח ברכות (מ' סע"א), וכ"כ הפנים מאירות (ח"ג סי' כ"א), וע"ע בשו"ת יחו"ד (ח"ב סי' ל"ה עמ' קל"ח וקל"ט), ודון מינה ואוקי באתרין, ודו"ק.

גדר חיוב ברכה אחרונה

וכתב עוד הטור, דברכה אחרונה צריכה שיעור.

וכתב מרן הב"י דמקורו מהא דאמרו בברכות (ל"ה ע"ב) "אמר ר' חייא בר אבא, אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובריך עליו תחילה וסוף", ואח"כ אמרו שם "אמר ליה ר' ירמיה לר' זירא, ר' יוחנן היכי מברך על זית מליח, כיון דשקילא לגרעיניה (ל"ט ע"ב) בצר ליה שיעורא. אמר ליה, מי סברת כזית גדול בעינן, כזית בינוני בעינן" ע"כ.

ומוכח מכאן בהדיא דברכה אחרונה צריכה שיעור, וצ"ע באמת מניין זה להם, ומאי שנא ברכה אחרונה מברכה ראשונה, וכתב רש"י (בד"ה בצר) וז"ל "וגבי ברכת פירות הארץ (ז' המינים. ד.א.) אכילה כתיבה, ואכילה בכזית". (ומבואר כאן דס"ל לרש"י דברכת מעין ג' היא ברכה דאורייתא, וכדעת רוה"פ, ודלא כרמב"ם ומרן לעיל ר"ט ס"ג, ולדבריהם צ"ל "דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון", ודו"ק), וכ"פ דברכה אחרונה צריכה שיעור, הרי"ף (כ"ז), התוס' (ל"ט ע"א ד"ה בצר), והרא"ש (סי' ט"ז).

דין בריה אם חיוב ברכה אחרונה אף בפחות מכזית

וכתב עוד הטור, ששיעור ברכה אחרונה בשבעת המינים הוא בכזית. אך בירושלמי משמע שעל פרי שהוא שלם כבריתו מברכין ברכה אחרונה אף אם אינו כזית. (לכאורה צ"ב מדוע אמר הטור "משמע בירושלמי", בזמן שבירושלמי מפורש כן בהדיא, וביאר הכנה"ג דהטור דייק דבירושלמי אמרו "משום בריה מילתיה דר' יוחנן אמרה". משמע דר' יוחנן הכי סבר, אבל לא כו"ע הכי סברי, ודו"ק).

דברי עני – הלכות ברכות

הנה אותו המעשה דלעיל, שר' יוחנן אכל זית ובירך עליו תחילה וסוף, כן הובא בירושלמי (פ"ו ה"א). אלא ששם תירצו דעת ר' יוחנן באופן אחר לגמרי, וז"ל הירושלמי שם "משום בריה מילתיה דר' יוחנן אמרה. שכן אם אכל אפילו פרידה אחת של ענב, או של רימון, שהוא טעון ברכה לפניה ולאחריה" עכ"ל הירושלמי.

והנה בפשוטו, ודאי פליג הבבלי על הירושלמי. דאם היה ס"ל לבבלי כירושלמי לדינא, דבבריה אפילו פחות מכזית יש חיוב ברכה אחרונה, לא היה שותק מלתרץ כן, ומדתיירץ ר' יוחנן בבבלי דדי בכזית בינוני, שזה לכאורה חידוש פחות מהחידוש שחידש הירושלמי, שעל בריה מברך ברכה אחרונה, אלמא לא ס"ל לבבלי כירושלמי, ואין לדחות דלעולם ס"ל, ומעשה שהיה כך היה, דהיינו שכך השיב ר' יוחנן לשואל, ואה"נ יכל להשיב לשואל דבירך משום שאכל בריה, כירושלמי. זה אינו. דא"כ תיקשה כנ"ל על ר' יוחנן גופיה, מ"ט לא השיב לשואל ולמדו להועיל חידוש גדול יותר, ודו"ק.

דעת הרי"ף הרמב"ם והרא"ה בדין בריה

וכן נראה לענ"ד מסתימת הרי"ף והרמב"ם שלא הביאו להלכה כלל את דין בריה. נראה טעמם משום דס"ל דהבבלי לא סבר כירושלמי, והלכה כבבלי לגבי הירושלמי (ע' ב"י או"ח סי' כ"ט ד"ה והרמב"ם, ויש לזה מקורות רבים ואכמ"ל). שוב ראיתי שכן כתב בדעתם מרן הב"י, וכ"כ בהדיא רבינו הרדב"ז בתשובה (ח"א ב' ת"ב. הביאו הכנה"ג בס"י זה), עיי"ש כל ראיותיו שהבבלי לא סבר לדין בריה, ותאזרני שמחה, וכ"כ תחילה התוס' ברכות (ד"ה בצר), והר"ר יונה, והרשב"א (ד"ה ההוא), והרא"ש (פ"ו סי' ט"ז), והרא"ה (ל"ט ע"א ד"ה ומהדרין) כתב בהדיא דהבבלי חולק בזה על הירושלמי, והעיקר כבבלי "ועיקר דינא פליגי למימרא דאפילו בריה לא חשיבה לענין ברכה עד שיהא בה כשיעור זית" ע"כ. עי' בלקט יושר (עמ' פ"ב במהדורת התש"ע אות ס"ו) שכתב בשם רבו הת"ה, שלהלכה אין לברך על בריה, ויש לעיין בדבריו עיי"ש במהדיר.

שיטת רוב הראשונים בדין בריה

אבל רוה"פ כתבו להשוות דעת הבבלי שמסכים לחידוש הירושלמי בדין בריה.

וכיון שיש נ"מ לדינא בין הראשונים בדרך יישוב הבבלי עם הירושלמי, לפי שנחלקו בגדר בריה, לכן נאריך בזה מעט.

סימן ח – בדיני חיוב ברכה ראשונה ואחרונה וברכה על בריה

שיטת הרשב"א

הרשב"א (ל"ט ע"א ד"ה ההוא) כתב להשוות הבבלי עם הירושלמי כנ"ל, שלבבלי ר' יוחנן זרק הגרעין, לכך לא חשיב בריה. "דלאחר שנחתך או שנימוח לא חשיב בריה בשום מקום בכל איסורין שבתורה" עכ"ל הרשב"א, ולפי הירושלמי אכל ר"י גם הגרעין.

ומבואר יוצא דס"ל לרשב"א דגדר בריה הוא דווקא אם אוכל הפרי כולו עם גרעינו, על אף שאין דרך העולם לאוכלו. דרק בכה"ג יש חשיבות לאכילה, וחייב ברכה מדין בריה.

שיטת הר"ר יונה

אולם ר' יונה כתב תירוץ אחר, ותחילה כתב כלל אחד בזה, והוא, דאם הפרי הוא פרי שהדרך לאוכלו בלי הגרעין (כגון זית), צריך שיהיה בו שיעור "כזית" בינוני (כבבלי, שאף הירושלמי אינו חולק בזה), ואין בפרי כזה דין בריה לעולם. (ונראה לפ"ד ר' יונה, דאפילו אם יאכלו עם הגרעין, בטלה דעתו אצל כל אדם, ואין כאן אכילה רגילה, וכ"כ בהדיא הנחל"ד. אך עי' בדרכ"מ), והבבלי סבר דר' יוחנן אכל זית ממש, וכיון שא"א בפרי הזית שיהיה בו דין בריה, לכך הוצרך ליישב שהיה "זית בינוני". אך מודה הבבלי דאם היה אוכל פרי אחר שהדרך היא לאוכלו עם הגרעין, כגון ענב או רימון, היה מברך ברכה אחרונה מדין בריה, והירושלמי סבר דהמעשה שהיה עם ר' יוחנן היה שאכל פרי אחר שהדרך לאוכלו עם הגרעין, כגון ענב או רימון. לכך בירך ברכה אחרונה מדין בריה. (אח"כ ראיתי שכן הבין בדעת הר' יונה, רבינו המג"א. עי' לקמן).

ולענ"ד יותר נראה לומר שלפי הר"ר יונה נחלקו הבבלי והירושלמי בגדר בריה, דלבבלי לעולם לא חשיב בריה בפרי שיש בו גרעין שאין הדרך לאוכלו, ולכן נצרכו לומר בבבלי שהיה זית גדול, ולירושלמי, אם יאכל הפרי הזה עם גרעין, אף שאין הדרך לאוכלו הוי בריה, והלכה כבבלי, ולפי"ז מיירי בפרי הזית, וכ"כ בהדיא בנחל"ד, ודבריו מסתברים, ודלא כמג"א, עי' לקמן.

ומבואר יוצא דלר' יונה גדר בריה לבבלי שהלכה כמותו הוא דווקא בפרי שהדרך לאוכלו בשלמותו עם הגרעין, (אם יש גרעין, כגון ענב ורימון, אך בזית אין מציאות של בריה לעולם).

דברי עני – הלכות ברכות

שיטת הרא"ש

והרא"ש גם כתב להשוות דברי התלמודים, וכתב דשני מעשים היו עם ר' יוחנן. הירושלמי הביא המעשה שהובא לפני ר' יוחנן זית ממש, והשליך הגרעין ולא אכלו, ואעפ"כ, "כיון שהובא לפניו שלם ונהנה מבריה שלמה מה שדרך לאכול ממנה, יש כאן שיעור", והבבלי הביא המעשה האחר שהיה עם ר' יוחנן, שאכל זית מליח בלי הגרעין, לכך לא הוי בריה. שבשעה שהובא לפניו היה כבר "מליח", היינו בלא גרעין.

והיינו, דאין כל מחלוקת בין התלמודים, רק היו שני סיפורים מה אכל ר' יוחנן, ואם הובא לפניו פרי שלם, אז אע"פ שאח"כ הוציא ממנו הגרעין, ולא אכלו, אעפ"כ הוי בריה, כי בירך על פרי שלם, ומסתמא גם הכניסו שלם לפיו, ורק אח"כ הסיר הגרעין מפיו, כדרך בני אדם שרגילים כך לאכול זית. אך אם הובא לפניו מעיקרא פרי ללא גרעין, אין הפרי חשוב.

מבואר יוצא, דלרא"ש, כל היכא שהוציא הגרעין אחר שהובא לפניו, הוי בריה.

שיטת התוס'

כתבו התוס' (שם) בשם ה"ר יוסף דהבבלי סבר שהזית שאכל ר' יוחנן הוסר ממנו הגרעין ונמלח, "אם כן לא היה כבריתו", אבל אם היה ר' יוחנן אוכלו כשהוא שלם עם הגרעין, היה מברך עליו ברכה אחרונה מדין בריה, והירושלמי סבר דלר' יוחנן דהיה זית שלם ואכלו כולו, לכך בירך עליו מדין בריה, ורק נחלקו הבבלי והירושלמי איך בדיוק היה המעשה של ר' יוחנן, אך לדינא הם מודים. (והרא"ש כתב בענין זה דיתכן שהיו שני מעשים עם ר' יוחנן), וע' בהגהות היעב"ץ מש"כ להעיר בדברי התוס', ואליבא דאמת יש לבאר דברי התוס' או דסברי כדעת הרא"ש, או כדעת הרשב"א, כמבואר למעין, וכ"כ הנחל"ד בסו"ד, ויותר נראה שהתוס' סבר כדעת הרשב"א.

החשבון והנ"מ בין שיטות הראשונים בגדר בריה

ויוצא שהרא"ש הכי מחמיר בגדר בריה, שבזית אף אם יאכלו ויסיר הגרעין אפ"ה חשיב בריה, כל שהובא לפניו שלם, כיון שאכל כל מה שראוי לאכול, והר' יונה חולק בצורה קיצונית, שבזית לעולם אין בריה, אפילו אם יאכלנו עם הגרעין, כיון שדרך רוב העולם להסיר הגרעין, אין זה פרי חשוב, וגם שכל שאכל הזית עם הגרעין בטלה דעתו אצל כל אדם, והרשב"א הוא שיטה אמצעית, שגבי זית, אם יוציא הגרעין, אף אם יובא לפניו שלם, לא הוי בריה, אך אם יבלע הגרעין, הוי בריה, ודו"ק, וכ"כ בהדיא בנחל"ד, וזה ברור.

סימן ח – בדיני חיוב ברכה ראשונה ואחרונה וברכה על בריה

ומי שאוכל משמש או שזיף שלם, בלי הגרעין, פחות מכזית, הנה לדעת הר"ר יונה אין זה בריה כיון שאין הדרך לאכול, וגם להרשב"א אין זה בריה כיון שלא אכל הגרעין בפועל, ורק לרא"ש הוי בריה, שהרי אכל כל מה שראוי לאכול, ולענ"ד כעת ניתן להוכיח ממנהג העולם שאינם מקפידים שלא לאכול פרי כנ"ל, שאין צריך לחוש לדעת הרא"ש, אף שיתכן שגם התוס' מודים לרא"ש, ודו"ק.

אולם אם אוכל ענב או רימון עם הגרעין, לכו"ע הוי בריה, ואם מסיר הגרעין מהרימון או מהענב, כמו שיש קצת מפונקים המסירים גרעין הרימון, לכו"ע לא הוי בריה, לרשב"א ולהר"ר יונה פשיטא, וגם להרא"ש, מאחר שלא אכל כל מה שהדרך לאכול, ופשוט, ונראה שזה מה שכתב רבינו הרמ"א וז"ל "ולא מקרי בריה אלא אם אכלו כמו שהוא, אבל אם לקח הגרעין ממנו לא מקרי בריה" עכ"ל. ומיירי בפרי כרימון וענב, וכו"ע מודו דאם יוציא הגרעין לא מקרי בריה, וע' לקמן.

והנה הירושלמי לא אמר "זית", שבו מיירי לכאורה. אלא אמר "ענב או רימון", מכאן קצת ראייה לר' יונה בגדר בריה, דר' יוחנן לא אכל זית ממש, אלא פרי אחר כגון ענב או רימון כשיעור כזית. דאין דין בריה בפרי הזית לעולם, ודו"ק.

פסק מרן הב"י בדין בריה

וכתבו הראשונים ד"נכון ליזהר" שלא לאכול בריה פחותה מכזית, כדי להסתלק מהספק, והיינו דשמא אף הבבלי מודה לזה, וכן"ל. (משא"כ לדעת הרי"ף והרמב"ם אין לחוש בזה כלל), וכ"כ הטור.

וכן פסק מרן הב"י וז"ל "ומ"מ כיון דכל הנך רבוותא מסתפקים בדבר, יש ליזהר שלא לאכול בריה לבדה אם אין בה כזית, וכמו שכתב הרא"ש, וכ"כ ג"כ התוס' ביומא (ע"ט ע"א ד"ה ולא), ובפרק הישן (סוכה דף כ"ו ע"ב ד"ה ולא), וכ"כ הגה"מ (ברכות פ"ג אות י'), וכך הם דברי רבינו" (הטור) עכ"ל מרן.

וכ"פ בשו"ע (סעיף א') וז"ל "ויש מסתפקין לומר שעל דבר שהוא כבריתו כגון גרגר של ענב או של רימון, שמברכין עליו אע"פ שאין בו כזית. לכך נכון ליזהר שלא לאכול בריה פחות מכזית" עכ"ל.

דברי עני – הלכות ברכות

גדר בריה לדעת הרמ"א והמג"א

והנה על דברי מרן דנכון ליזהר שלא לאכול בריה כגון ענב ורימון, כתב רבינו הרמ"א וז"ל "ולא מקרי בריה אלא אם אכלו כמו שהוא, אבל אם לקח הגרעין ממנו לא מקרי בריה" עכ"ל הרמ"א, ובפשט נראה דהרמ"א פסק כדעת הרשב"א והר"ר יונה, דאם לא אוכל הגרעין, לא הוי בריה לעולם (אפילו בפרי שאין דרך לאוכלו, כגון זית), מדלא חילק הרמ"א בין פרי שהדרך לאכול עם הגרעין, לפרי שהדרך להסיר הגרעין (ודלא כמש"כ לעיל בדעתו).

אלא שהמג"א כתב (סק"ד), שאם אכל הפרי, ואכל גם מה שבתוך הגרעין הקשה (כאשר הפרי שבתוך הגרעין ראוי לאכילה. כגון "משמש בלאדי", שמלבד הפרי, אם יסיר קליפת הגרעין, ימצא עוד פרי ראוי לאכילה) מקרי שפיר בריה, וחייב ברכה אחרונה. "דלא מסתבר לומר שר' יוחנן אכל עם הקליפה של הגרעין. אלא ודאי תוכו אכל קליפתו זרק" (ע"פ חגיגה ט"ו ע"ב) עכ"ל המג"א.

עוד כתב, דבפרי שאין דרך לאכול הגרעין, כגון זית, אז אפילו אכלו עם הגרעין לא הוי בריה לר' יונה. אך לרשב"א אעפ"כ הוי בריה, ולתוס' והרא"ש אם הובא לפניו שלם אז אפילו לא אכל הגרעין הוי בריה, ונראה לי לסברת הר' יונה שר' יוחנן לא אכל זית, אלא פרי אחר בגודל כזית, וכאן בשו"ע מיירי בענבים ורימונים וכיוצ"ב, וא"כ הגהת הרמ"א היא אליבא דכו"ע. דאף הרא"ש מודה אם לא אכל הגרעין בדבר שדרכו לאכול, כגון ענב ורימון. עכת"ד המג"א.

והנה מש"כ תחילה דלא מסתבר שר' יוחנן אכל הזית עם הגרעין, אמת שדבריו מסתברים. אך מה נעשה שמפשט דברי התוס' נראה שמייירי שאכלו עם הגרעין. שבדעת הבבלי כתבו התוס' ש"מיירי שהוסרו הגרעינים ונמלח, א"כ לא הוי כבריתו", ובדעת הירושלמי כתבו "שהזית היה שלם". משמע דהיינו עם גרעינו, ודו"ק.

ונראה לענ"ד שרבינו המג"א הרגיש בדיוק זה. אלא שהיה קשה לו, דלפי"ז יוצא דלירושלמי ר' יוחנן אכל הזית עם הגרעין, וזה דבר זר ומשונה, וזה מש"כ המג"א "דלא מסתבר" וכו', ולכך ביאר המג"א דברי התוס' באופן אחר. דלירושלמי צ"ל דר' יוחנן אכל פרי אחר שאינו זית, אלא פרי שבתוך קליפת הגרעין יש גרעין הראוי לאכילה (כגון "משמש בלאדי"), ור' יוחנן אכל הפרי עם הגרעין, וזרק הקליפה שאינה ראויה לאכילה, ולכך הוי בריה.

סימן ח – בדיני חיוב ברכה ראשונה ואחרונה וברכה על בריה

אך א"כ צ"ע. דהמג"א גופיה הודה אח"כ דלרשב"א צ"ל דר' יוחנן אכל זית ממש עם גרעינו. שכתב "פרי שאין דרך לאכול הגרעין, כגון זית. אז אפילו אכלו עם הגרעין לא הוי בריה, לר' יונה. אך לרשב"א אעפ"כ הוי בריה, עכת"ד. וא"כ מדוע גם בדעת התוס' לא ניהא ליה לבאר כן, ומה טוב ביאור המג"א ברשב"א, יותר מבתוס', וצ"ע. ומבואר, דדעת המג"א דהרמ"א פוסק כדעת הרא"ש, שכל שאוכל כל מה שראוי לאכול, הוי בריה.

ואח"כ ראיתי שכתב השע"צ (ס"ק כ"ב) שהלחם חמודות והגר"א ביארו דהרמ"א פסק כדעת הרשב"א, ודלא כמג"א, והגר"א (ס"ק"ו) כתב שהרמ"א פסק כדעת הרשב"א, ודלא כהרא"ש, וע"ע במאמר מרדכי (ס"ק"ד), ושער הציון (ס"ק כ"ה). ע"ע שו"ת אגרות משה (או"ח א' סי' ע"ח).

וכן צ"ע לענ"ד בסוף דברי המג"א, שהעמיד דברי השו"ע והרמ"א בענב ורימון דווקא (היינו פירות שהדרך לאוכלם עם גרעינם), ועפ"ז כתב שדברי הרמ"א הם גם אליבא דהרא"ש, וצ"ע, דמי הגיד כן לרבינו המג"א. דאם משום דמין כתב "ענבים ורמונים", לכאורה אינה ראייה. כי מין העתיק לשון הירושלמי, ואחר שחלק מהראשונים (שהובאו בב"י) פירשו דלאו דווקא, אלא אכל ר' יוחנן פרי אחר. א"כ יתכן דכן פסק מין השו"ע.

עכ"פ לדינא ודאי דברי המג"א בסוף דבריו נכונים להלכה. דבענב ורימון וכיוצ"ב כו"ע מודו דאם לא אכל הגרעין לא הוי בריה, וכמו שסיים המג"א עצמו, שאף הרא"ש מודה בזה, ודו"ק, וע' יעב"ץ על התוס', וע"ע נחלת דוד (ברכות ל"ח ע"ב ד"ה כיון) חשבון ארוך, ושם דחה דברי המג"א.

העולה להלכה מהאמור

ולענין הלכה נראה לכאורה, דכיון דמעיקר הדין הלכה כדעת הרי"ף והרמב"ם דסברי דאין דין בריה כלל. (שכן פסק מין בסתם לגבי יש, וכן הכריע בראיות ומופתים רבינו הרדב"ז), ורק לכתחילה "טוב ליזהר". לכך נראה לענ"ד דדיינו שנחמיר בדין בריה רק במה שכל הראשונים מחמירים. דהיינו, בענב ורימון וכיוצ"ב. שהדרך לאוכלם עם הגרעין, רק בזה "טוב ליזהר". אך בזית וכיוצ"ב, בין אם הסיר הגרעין (שאז לדעת הרא"ש לא הוי בריה, וגם להרשב"א בכה"ג לא הוי בריה), ובין אכלם עם הגרעין (שאז לדעת הר' יונה לא הוי בריה, כי אין דרך לאכול כך) לא חשיב בריה, ואין צורך ליזהר לאוכלם שלא בתוך הסעודה, או לאכול איתם יותר מפרי אחר ולפוטרים בברכה אחרונה. **כנלע"ד להלכה ולא למעשה.**

דברי עני – הלכות ברכות

ואע"פ שהמשנ"ב (סק"ז) נראה דנקט **שאם בלע גם הגרעין**, אף כשאין הדרך לאוכלו, שפיר הוי בריה. לענ"ד אחמה"ר, לכאורה אין נכון להורות כן, וכאמור. (וע' בשעה"צ ס"ק כ"ב, שביאר פסקו בשם המאמר מרדכי, דאף דלדעת ר' יונה אין זה בריה, מ"מ כיון דהתוס' הרשב"א הרא"ש הטור ורי"ו ס"ל דהוי בריה, הכי נקטינן, ואף שאיני כדאי להכריע, בפרט נגד סברת הגאון מאמר מרדכי ורבינו המשנ"ב, מ"מ לענ"ד אין צריך להורות כן, ואם נמצא בע"ה פוסק אחד שכך מורה, כך יהיה עיקר לענ"ד).

והדרי בי ע"פ מה שהערני ידי"נ ר' רותם הי"ו, שמכיון שאם בולע הגרעין אז לרא"ש תוס' והרשב"א הוי בריה, **ורק לר' יונה** לא הוי בריה, א"כ, אם אמר הב"י ש"נכון ליזהר", מסתברא דכוונתו להיזהר גם אם רוב הראשונים מגדירים בריה באיזה אופן מסויים, ונכון הוא.

ובמה שכתב המג"א, שפרי שהדרך לאכול הגרעין אחר שמסלקים קליפת הגרעין, חשיב בריה, כתב המשנ"ב (סק"ט) שכ"כ האליה רבה, וכן הכריע המשנ"ב, וכתב ע"ז בשעה"צ (ס"ק כ"ה בשם המג"א), שדין זה נכון להרשב"א וכ"ש לרא"ש. אך לר' יונה אין זה נכון. עכת"ד. דלר' יונה גדר בריה הוא דווקא בפרי **שהדרך** לאוכלו בשלמותו עם הגרעין, (אם יש גרעין), ופרי זה שדיבר עליו המג"א, הדרך לזרוק הקליפה, לכך לא הוי בריה, ודו"ק, וכתב ע"ז השעה"צ דנקטינן דלא כר' יונה (כנ"ל שעה"צ ס"ק כ"ב), ולפי דרכנו הנ"ל נראה דאדרבה, העיקר גם כר' יונה לקולא, וכנ"ל, ולפי"ז אין לחוש בזה. גם כתב השעה"צ שם שהמאמר מרדכי חולק בזה על המג"א. לכן בזה נראה שאין לחוש מלאכול פרי כזה, ודו"ק, **וכבר כתבתי שחזרתי בי**. (אולם מש"כ המג"א שבפרי שהדרך לאכול הפרי שתוך הגרעין ולזרוק הקליפה, גם הרשב"א יודה, אין הכרח לזה).

העולה מכל האמור, נחלקו המג"א והגר"א בביאור דעת הרמ"א, לדעת הגר"א הרמ"א מיירי אפילו בגרעינים שאין ראויים לאכילה כלל, כל שהוציא הגרעין, לא נקרא בריה (כדעת הרשב"א והר"ר יונה והתוס'). אולם דעת המג"א שדווקא בפרי שגרעינו ראוי לאכילה אם הוציא הגרעין לא הוי בריה, אך בפרי שאין הדרך לאוכלו עם הגרעין, גם אם יוציא הגרעין עדיין יש להיזהר מדין בריה, ולענ"ד **נראה עיקר להקל**.

אך אם אוכל הפרי עם הגרעין, אף כשאין דרך לאוכלו, לגר"א הוי בריה (כדעת הרשב"א התוס', וכ"ש לרא"ש), ולדעת המג"א לא הוי בריה (כדעת הר"ר יונה), וגם **בזה נלענ"ד להקל**.

האם דין בריה הוא רק בשבעת המינים

ע' בפוסקים שכתבו לדון אם רק בפירות משבעת המינים יש חשיבות לבריה, עי' ת"ר יונה, ופנ"י, ובשו"ת הר צבי (או"ח ח"א ס"ס ק"א, וסי' ק"י), ובשו"ת יבי"א (ח"א או"ח י"א בהערה, וח"ח או"ח כ"ה אות ד'), ובשו"ת מנחת שלמה (או"ח א' סי' צ"א אות ה'), ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק י"א סי' כ'), ובשו"ת אגרות משה (או"ח סי' ע"ח), ואכמ"ל, ולענין צמוקים, ועוגה עם שושמום, עי' שו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' ל"ד).

אם ברכת נפשות צריכה שיעור

וכתב עוד הטור, שהתוס' מסתפקים עוד על ברכת "נפשות" אם צריכה שיעור (כזית), או לא, וצריך לבאר ספקם, ואם יש חולק עליהם.

הנה על דברי הגמרא דר' יוחנן אכל זית בנוני, כתבו התוס' (ל"ט ע"א ד"ה בצר) בשם ר"י, דברכת "נפשות" כיון דלאו ברכה חשובה היא, אפילו בבציר משיעורא מברכין אותה, ודחו התוס' דבריו, דכיון דברכת "נפשות" תיקונה כנגד ברכת "הגפן", א"כ כי היכי דברכת הגפן בעיא שיעורא, הכי נמי ברכת "נפשות".

והרא"ש שם (סי' ט"ז) כתב, דהספק הוא דילמא דווקא ברכת "מעין שלש" דכתיב בה "ואכלת ושבעת וברכת", דווקא היא צריכה שיעור, או שיעור אכילה או שיעור שביעה (ע' ברכות מ"ט ע"ב). אבל ברכת "נפשות" יתכן דלא בעיא שיעור. או דילמא כל דתקון רבנן, כעין דאורייתא תקון. עכת"ד.

והנה דעת הרמב"ם (וכ"פ מרן בשו"ע ר"ט ס"ג) דברכת "מעין שלש" היא מדרבנן, א"כ שוב אין כאן שום ספק. שפסק שהיא צריכה שיעור, ודו"ק, וכ"כ באמת הרמב"ם בהלכות ברכות (פ"ג הי"ב), דגם ברכת "נפשות" בעיא שיעור, וכ"כ כל זה הב"י, וסיים שכן דעת הרי"ף, עיי"ש. לכן ודאי דהכי נקטינן. בפרט בספק ברכות, ופשוט, וכ"פ בשו"ע (ס"א), וע' לקמן.

אם ברכה אחרונה על משקין היא בכזית או ברביעית

וכתב עוד הטור, שהתוס' מסתפקים עוד בברכה אחרונה לשותה יין, אם חיובו כבר בכזית (כאוכלין), או דווקא ברביעית. לכן טוב ליזהר שלא לשתות אלא או פחות מכזית או רביעית, כדי לא ליכנס לספק, וצריך לי עיון מהו ספק התוס', ומשמע שבכל משקין מספקא להו ולא דווקא ביין.

דברי עני – הלכות ברכות

כתבו התוס' בסוכה (כ"ו ע"ב ד"ה ולא) וביומא (ע"ט ד"ה ולא) דאולי חיוב ברכה אחרונה במשקין הוא בכזית, כאוכלין. או דילמא, כיון דבברכות (מ"ט) דרש ר"מ "ושבעת" זו שתיה, א"כ בעי כביצה (מקביל לרביעית במשקין לדעת התוס', וכ"כ הב"י). דאין שביעה בפחות מכביצה, וכתב הרא"ש בברכות (פרק ז' ס"א כ"ד) דלכך "טוב ליהדר שישתה פחות מכזית או רביעית, כדי להסתלק מהספק". אולם דעת הרמב"ם (שם), דבין יין בין שאר משקין, אין מברכין עליהם ברכה אחרונה בפחות מרביעית, וכתב כל זה הב"י.

ובשו"ע כתב מרן כעצת הרא"ש, דבין טוב ליהדר שלא לשתות אלא או פחות מכזית, או רביעית. (ולאו דווקא יין, אלא ה"ה בכל משקין. כ"כ משנ"ב סק"י, וכ"כ ילקו"י).

האוכל פחות מכזית ממין ז' אם חייב עכ"פ ברכת נפשות

עוד כתב הטור, שהאוכל מז' המינים פחות מכזית, נחלקו ר"י בתוס' והרא"ש. דהר"י ס"ל דאף דברכת מעין ג' אין לו לברך, דלא אכל כשיעור (כזית), אבל מ"מ יש לו לברך "נפשות", והרא"ש פליג ע"ז וסבר דלא יברך כלום, וסיים הטור, שכן פסק הרמב"ם, והוסיף הב"י שכן סבר הר"ף ור' יונה והרשב"א והמרדכי, והביאו ראיה לזה מסוכה (כ"ו ע"ב) עיי"ש היטב.

ויל"ע מהי סברת ר"י בתוס'. נראה בפשיטות דר"י סבר, דהא דאמרו בברכות (ל"ה ע"א) "כל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה" וכו', זה קאי גם לענין ברכה אחרונה. דלמה לחלק ביניהם, וודאי ברכת "נפשות", שהיא ברכה שאינה מבוררת ואינה חשובה יש לו לברך. דל"נפשות" נמי אין שיעור, כברכה ראשונה. שחיוב ברכה והודאה הוא גם אחרי האכילה, ויש להאריך בזה, ואכמ"ל, וע"ע בשו"ת הר צבי (או"ח ק"י, קי"א).

